

„az omolthatatlan / a romolthatatlan / szellem becsületén” örködni

Pintér Lajos: fényöröm fénybánat

Orpheusz Kiadó, 2015

Másodszor jelentkezik válogatott verskötettel Pintér Lajos a négy évtizedes alkotói pálya újabb összegző igényének jeleként: a *Fehéringes foglyok* (1998) után az elmúlt húsz év költői termésének jelentős részét „gyűjtötte kalangyába” *fényöröm fénybánat* címmel. A két könyv a lírai életmű majdnem teljesnek mondható újraolvasásnak a lehetőségét kínálja egyfelől saját szerveződése – Tandori szavaival élve –, saját képződményjellege organikus változásainak felmutatásával, másfelől az őt alakító költészettfelfogásnak a folyamatosságban reprezentálódó változatlanságaival.

A pintéri líra saját képződményjellegének az a rétege, amelyben ez az összegezés felé mutató szervező(őd)és mint teremtő eljárás a leginkább nyomon követhető, a saját életmű motívumainak meghatározó jelenléte, újra- és továbbírása, újabb kontextusba helyezése, illetve az a mód, ahogyan a korábban felvázolt motívumok, az elemi részek egészzé állnak össze a megszólalások sokféleségében: a vallomásos személyességtől az élőbeszéd dikcióját követő alanyi kötetlenségű, az objektív-tárgyias vagy az önironikus-eltávolító közlés módokon keresztül a reflexív elemzésig és önelemzésig. Ami változatlan, az az elköteleződés ereje az induláskor választott lírai kód mellett.

Pintér Lajos bekapcsolódása a magyar irodalmi párbeszédbe arra az évtizedre esett, amelynek a költészeti hagyomány folytathatóságára és a paradigmaváltás szükségességére vonatkozó kérdésfeltevései a mai kánonok egymás mellett hangzó szövegeinek sokféleségét eredményezték.

Akkori választását máig érvényes módon fogalmazza meg egy Görömbei Andrásnak adott interjúban (*Forrás*, 1979/9), a semmiből teremtés eszméjével szemben azt a megközelítést tartva önmaga számára elfogadhatónak, „amely az irodalmat folytonosságában és folytathatóságában látja, meghatározónak tudja az elődkeresést, a példavállalást és eszményőrzést”. (Az 1989-es esszékötet, *A vadszeder útján* két írása, a *Kormos-egyetem* és a *Kormos prózája* is utal az értékválasztásra.)

Pintér Lajos versvilága az első megnyilatkozásokban megfogalmazódó morális elkötelezettség talaján, a költészeti hagyománynak a magát közösségi ügyekben illetékesnek elgondoló vonulatait követve nyeri el önazonosság-jellegét az alkotói magatartás „hűség és felelősség” kijelölte irányjaiban. Ez a megszólalás egyike az érvényes szövegeknek: az alapvetően kommunikációelvű, metaforikus szerkezetű lírai tradíció sajátos formai alakzatokkal egyénivé tett és az újabb beszédmódok felé is nyitott változata. A nyitottság lírájának befogadó és sok irányba tájékozódó jellegéből következik, abból a sajátosságából, hogy magáévá képes szervezni nagyon különböző szemléleti megközelítéseket anélkül, hogy a korábbiakat érvénytelenítenie kellene. Ez csakúgy a hagyománnyal folytatott, „a más általi önmegértést” szolgáló dialógusként értelmezhető, mint a szövegközi tereket megnyitó játékaik az életművet átszövő sokfélesége. S az önmagát folyton újraaktualizáló belső szövegköziség sem csupán a dialógus lehetőségét teremtheti meg az életmű egyes szakaszai

között: az önidézés, a beékelés, az áthelyezéssel létrehozott új összefüggések egyben az önértelmezést is jelentik. A továbbírás additív mozzanatai természetesen tartják fenn az összegzés igényét, amelynek meghatározott vonása a korábbi gesztusok vállalhatóságának rögzítése a költői identitás folyamatos építésének eszközeként.

Bár mindkét válogatott gyűjtemény szerveződésének alapja a kötetkronológia – tagolódásukat a kétszer húsz év verskönyvei (és többnyire az eredetivel megegyező ciklusai) adják –, ilyen módon történő együttolvasásuk mégis felveti a kérdéseket: jár-e jelentésmódosulással az egyes kötetkompozíciókra nézve a válogatásból következő sűrűsödés és új kontextusba helyeződés, illetve nyílik-e és honnan nyílik valamilyen közös értelmezési távlat az egymásutánjukkal megképződő kohéziós térre. A rájuk adható válaszokat egy lehetséges olvasat annak az entitásnak a körébe utalja, amit Mircea Eliade „az ember legmélyebb létdimenziójá”-nak mond: a versgyűjtemények szerzőjüknek az időhöz való viszonya, az időt asszociációs és érzelmi minőségekben megragadható érzékelése és -észlelése felől kínálnak közös értelmezési kereteket a költészet hosszabb szakaszaihoz.

Mindkét válogatásban az utolsó beemelt kötet pozíciójából nyílik rálátás az új szöveg-szerveződésre. Ez a *Fehéringes foglyok* esetében az *Ezredfordulóponton*. (Bár ténylegesen egy *Új versek, 1991–1996* című fejezet áll záró helyzetben benne a *Rajzok a tél falára* [1996] „Clairefontaine” ciklusával, de az előbbi nem önálló kötet, az utóbbi pedig a második válogatott gyűjtemény nyitófejezete lett.) A közösségi idő kitüntetett jelentőségű egységének egy nyelvi játékkal drámai többletjelentést nyerő címme válása nem csak az önálló kötet értelmezését befolyásolja. Mint stratégiai helyzetű metaszöveg itt is irányítja az olvasást: a különleges időélmény, az egyszerű századváltó-ezredváltó léthelyzet felértékeli a válogatott kötet kontextusában

a lét legalapvetőbb kérdéseiről való gondolkodást: a felelősséggel szólást emberről, szellemről, emberiségről, otthonról, nemzetéről, világról – életről és irodalomról. Különösen, ha figyelembe vesszük, hogy a 90-es évek végére egyre meghatározóbb alapélménnyé váló fenyegetettségérzés, az egzisztenciális és az egyetemes értékek vesztélyeztetettségének egyre gyakrabban rögzített érzékelése a szorongás és élethit, a „rémület s remény” dialógusává teszi a figyelmet, a félelem és a féltés megannyi árnyalatával gazdag *Ezredfordulóponton*.

A *fényöröm fénybánat* az utolsó öt kötetből (*Rajzok a tél falára*, 1996; *Virágnézetünk alapjai*, 2002; *ezüst*, 2007; *tiszavirág*, 2009; *sárkereszt*, 2014) szerveződött könyvvé. A címek erős képességükön túl jelentésmezőik egymást követő megnyitásával és egymásba nyílásával rajzolnak ki egy narratívát: az időnek a létfolyam áramlását érzékelő szubjektum létállapot-változásaiban megragadható múltását, a létfolyamatban benne levő ember reflektív viszonyulását a múlt időhöz. S hogy a befogadási folyamatban itt is az utolsó kötet kínálja magát tájékozódási pontul (főleg ha figyelembe vesszük, hogy az eredeti kötet meghatározó szövegegyesége a *tiszavirág*-sorozat *sárkereszt* I–XI. címmel), nemcsak egyik verscímnek (*fényöröm fénybánat*) kötetcímmé emelése jelzi, hanem a mód is, ahogyan a könyvben érzékelhető lírai narráció megvalósítója önmagát pozicionálja. A Simone Weil idézö Pilinszkyt parafrázálva a tér és idő (sár)keresztjére feszített ember pozíciója ez (sár)keresztútjának olyan stációival, mint az öt kötetcímmel leírható megálló, amelyek az egzisztenciális lét megannyi félelme, kétsége és bizonytalansága ellenében kiküzdött életremény értelmében lesznek útjelzői a folytathatóságnak.

Az említett vers Baghet Iskander orgoványi tanyavilágban készített fotóinak egyikéhez írt, szavakkal exponált szociofelvétel: „az orgoványi télben / térdig érő hóban / egy öregasszony / havat lapátol

/ a tanyától / az országútig / ahol az utak összefutnak / megfagyott / sárkeresztig". Idézett részlete koncentráltan mutatja fel a világban lét két minőségének/létmódjának, a szentnek és a profánnak a jelenlétét és sajátos összekapcsolódását a kötet idő-érzékelésében. A kereszteteket a szakrális térjelölőinek, az összefutó utakat, a keresztutakat az átmenet helyeinek tartja a népi gondolkodás a természetfölötti és az emberi, a szent és a profán között. A keresztutak ugyanakkor választuk is abban a jelentésükben, amely a szükségszerűen elkövetkező választásokra vonatkozik a merre tovább, hogyan tovább kérdéseinek felvetődésekor. S a válasz(tás)ok Pintér Lajos költői életútjában és poétikájában nagyon következetesek: irányait a mesterségről való gondolkodásnak ugyanazon koordinátái jelölik ki az indulástól máig, azok, amelyek a feladat magára nézve kötelező érvényű elemeit a következő önmeghatározásban foglalják össze: „az omolthatatlan / a romolthatatlan / szellem becsületén / tűnődöm én / tört eröm szerint / fölötte öröködöm” (*most*).

A *most* a számozatlan *tiszavirág*-sorozat (az utolsó kötetben számozott *sárkereszt*-sorozat) kilencedik egységének verse. Az egész életmű szövetében erős vezérszálát jelentő ars poetizáló vonulat újabb darabjának említését nem csupán a saját identitást újrafogalmazó gesztusnak mint folytonosságot biztosító eljárásnak ismételt felmutatása indokolja, de a mód is, amelylyel ráirányítja a figyelmet e költészet ars poeticát építő/megtartó időkezelésének sajátosságára. Ez pedig a Pintér Lajos számára szent és örök érvényű értékeknek a folytonos mostba emelésük útján megvalósuló örök jelenvalóvá tétele.

Olyan attitűdről van itt szó, ami leginkább a profán szakralitás paradoxonával írható le, mert hasonlatos a hívő ember időérzékeléséhez. A *szent és a profán* című gyakran hivatkozott munkájában Mircea Eliade beszél róla, hogy a kétféle időben élő vallásos ember számára a profán időtartamot (a történelmi időt) a szent idő (az

ünnepek, a rítusok ideje) feltartóztathatja. Minden vallási ünnep, minden liturgikus idő azt jelenti – mondja –, hogy valamilyen mitikus múltban, a kezdeti időben lezajlott szakrális eseményt újból jelenlévővé tesznek. A szent idő tehát körkörös, újra elnyerhető időnek mutatkozik, valamilyen mitikus örök jelennek, amelyben az ember időről időre részt vehet. A szakrális létezésnek ezt a létjellemzőjét, a visszafordíthatóságot a filozófus Veress Károly a következőképpen magyarázza „A vallásos hagyomány és az archaikus ember” című írásában (*Kellék*, 21. szám, 2002): „A vallásos ember létének minden mozzanatában egyszerre létezik a létfolyamatnak egy térbelileg és időbelileg meghatározható, kijelölhető pontján és a lét minden irányában abszolúte kiterjedő és örökkévaló teljességében. Az örök visszatérés a szenthez és a folytonos megújulás a létben a létfolyamatoknak egy olyan körkörös struktúráját eredményezi, amelyben a létezés az állandó ismétlődések mentén építi fel és teljesíti ki folyamatosan önmagát. Ebben minden előrehaladó mozgás – visszatérés. Minden újszerűség – ismétlődés.”

Valami hasonlóról van szó a pintéri poétikában is: a létezés szakralisként felfogott összetevőinek, öröklött emberi és szellemi értékeinek, lezajlott eseményeinek, az emlékezet egzisztenciális vagy általános értelemben kitüntetett elemeinek állandó jelenvalóvá tételéről, örök jelenbe transzponálásáról abban a meggyőződésben, hogy így megszentelt idejük nem „folyik”, mindig ugyanaz marad: „tartam”, és soha nem múlik el. Ez a költői tett a „tűnődő”- „öröködő” költői pozíció és feladat értelme.

És nem csak a kötet vonatkozásában. Hiszen a költészet majdnem teljesnek mondható téma- és motívumhálója felfejtethető volna a gyűjtemény segítségével. Darabjai mutatják a korábbi szakaszok mintázatait; töredékek, nagyobb versek vagy teljes szövegek kapcsolnak a jelenhez könyveket a *Kézjegytől* (1990) a *Didergő ünnepen* (1984) és az *Európai diákdalon* (1981) át a *Zsiványok arcáig* (1979) és a *Fehér-*

inges folyóki (1975), ide sorolva a két esszé-kötet, a *Vadszeder útját* (1989) és a *Könnyvet* (1997) is.

Mert minden folyamatosan reflektált tárggyá válik, ami része a szakrálisnak, és jelentősége a formától független újramegírás gesztusával növekszik nagyra az életműben. Mindez egy értékalapú, jól strukturált örök jelen idejű (magán)mitológiát hoz létre olyan összetevőkkel, mint amilyen a gyermekkor világa gazdag szociális értékvonatkozásaival, természeti és nyelvi vegetációjával, a család, a költői indulás Kormos személyével és az Eötvös Kollégium holdudvarával, a barátságok és veszteségek, a kötődések az irodalmiszellemi hagyomány választott alakjaihoz s nem utolsósorban maga a mesterség egyszerre életfunkciót jelentő értelmével és nyelvet, népet, emberiséget, tisztességet – ahogy a *levélféle Illyés ürügyén* fogalmaz –, „házat és hazát” őrző küldetésével. Ezért van az utolsó ciklusokban is egyformán kitüntetett helyük az elődöknek és az utódoknak, a tiszai tájaknak és a csongrádi tanyáknak, a magyar kultúra és költészeti hagyomány mintaadóinak (hosszú a névsor), generációja olyan ikonikus alakjainak, mint Baka István és Nagy Gáspár; ezért fogalmazódik meg a szövegközi és szövegbelső idézetek egymásba mozgatá-

sával sokadszorra az illyési példa (*tiszavirág: felnőtt*), vagy bukkan fel bűvópatak módjára a *tengerlátó* cikluscím. Mert mind-egyik a szakralitás dimenzióját nyitja meg, és annak tartalmait emeli át a jelenvalóba – az utóbbi például a Farkas Árpádot (*Köszörű-idő*) idéző egyik vershármassal együtt (*tiszavirág: marad a láz, eötvös kollégium, a papírsárkány röpte*) Pintérnek az indulástól meghatározó élményét: nemzedékét.

Pintér Lajos legújabb szintetizáló kötet jó reprezentál egy költészettípust, amely létmódjának lényegéhez tartozóan folyamatosan és reflektáltan „szakrális tettet” valósít meg: számára szent tartalmakat (nem is fel-, sokkal inkább) ide idéz, ide az időben, jelenvalóvá formál, újból elnyerhetővé tesz. Ezzel a gesztussal, a „szent idő”-ben történő részesülés lehetőségének biztosításával olyan értékek átmentését vállalja, mint amilyenek az élethit és a remény, a hűség és a felelősség, a közösségi képviselő és a belőle következő erkölcsi kötelezettség, a költőszerep nagy mintaadóktól örökölt folytathatósága és az eszményőrzés szükségessége – az örökös a (r)omolthatatlan szellem becsületén. Mert ez a költészet nem tekintheti sem életen, sem irodalmon kívüli kategóriáknak a felsorolt értékeket.

Luchmann Zsuzsanna

LUCHMANN ZSUZSANNA (1956) tanár, Kiskunfélegyházán él.